



NEMZETI  
KÖZSZOLGÁLATI  
EGYETEM  
LUDOVIKA

ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI  
TANULMÁNYOK KAR  
CIVILISZTIKAI TANSZÉK

# OPUSCULA CIVILIA

**Peres Zsuzsanna**

**A szociális jellegű társadalmi  
gondoskodás megjelenési formái  
Magyarországon a kezdetektől a II.  
világháború végéig**

**2023/6.**

## **A szociális jellegű társadalmi gondoskodás megjelenési formái Magyarországon a kezdetektől a II. világháború végéig**

A jelenleg hatályban lévő, szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. tv., a legutóbbi módosítását követően, az egyént teszi mindenekelőtt a saját sorsa felelősévé és amennyiben az egyén önmagát ellátani nem tudná, az ellátási sorrendet a következőképpen állapítja meg: másodsorban az egyénről, a 2013. évi V. tv. a polgári törvénykönyvről gondozási szabályai szerint, az egyén családtagjai kötelesek gondoskodni, harmadsorban a települési önkormányzat, amelynek területén az egyén illetőséggel bír, végső esetben pedig az állam kötelezettsége a szociális gondoskodás, szoros együttműködésben az egyházakkal és civil szervezetekkel.<sup>2</sup> Felmerül a kérdés, hogy vajon az állam ezzel a törvénymódosítással valóban egy új szabályt vezetett-e be, vagy visszatért egy korábbi, a magyar történelemben már ismert és szabályozott szociális ellátási láncolathoz? A tanulmány ezt a kérdést kívánja körüljárni, áttekintve az egymás iránti felelősségvállalás formáit a magyar történelem korábbi korszakaiban, kis túlzással az államalapítástól a második világháború végéig. A tanulmány csak a klasszikusnak is tekinthető jogtörténeti korszakok megoldásainak bemutatására vállalkozik, meghagyva a téma aktualitásának szakértő bemutatását és értékelését korunk tételes joggal foglalkozó szakembereinek.

### **I. A társadalmi gondoskodás Magyarországon a rendiség felszámolásáig**

#### **I.1. A család történeti fogalma**

Az 1848. évi polgári átalakulást megelőzően nyugodtan kijelenthetjük, hogy az állam a szociális gondoskodásban egyáltalán nem képviseltette magát, az egyénekről való gondoskodás kötelezettsége elsősorban magának az egyénnek és a családjának a kötelezettsége volt. A családi gondoskodás kötelezettségének társadalmi alapja már a honfoglalás időszakában is a nemzetségi és a családi összetartozás volt.<sup>3</sup> A nemzetségi összetartozást a honfoglaló nemzetségek szálláshelyei is igazolják, amely szállásbirtokok létét már Szent István II. törvényének 2. cikkulusa is tiszteletben tartja, amikor a birtokolt javak esetében a királyi adományos javak mellett, a saját (*propria*) jószágokat is elismeri, amely alatt az úri nemzetség által közösen birtokolt, a leszármazás rendje szerint öröklődő tulajdont érti.<sup>4</sup> Az együtt

---

<sup>1</sup> Peres Zsuzsanna egyetemi docens, NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Állam- és Jogtörténeti Tanszék. A tanulmány a TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

<sup>2</sup> 1993. évi III. tv. 2. §.

<sup>3</sup> A honfoglaláskori magyar törzseket alkotó nemzetségek és családok összetartozására meglehetősen szűkös forrásanyag áll rendelkezésre, ám a régészeti ásatások során feltárt sírok arra engednek következtetni, hogy a temetkezési szokások is a családi együvé tartozás tiszteletben tartásával alakultak ki. Minél előkelőbb volt az elhunyt, annál népesebb családi körben temették el. Györffy György: *István király és műve*. Budapest, Gondolat, 1977, 36-38.

<sup>4</sup> „Hozzájárultunk tehát az egész szenátus (azon) kéréséhez, hogy mindenki szabadon rendelkezék mind a saját (öröklött) vagyona, mind a királytól nyert adományok felett, míg él – kivéve, ami püspökséghez és ispánsághoz tartozik -, és halála után fiai hasonló tulajdonsággal örököljenek.” Szent István II. törvénye 2.§. In: Léderer Emma (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához I. rész 1000-tól 1526-ig*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964., 24. illetve Györffy (1977) i.m. 252-253.

letelepedő nemzetségeket a 11. század és a 14. század között, a nemzetségeket alkotó közös őstől származó családok jelentették, akiket a közös őstől való vérségi, vagy fiktív leszármazás tudata és a közösen birtokolt nemzetségi föld tartott össze, amely utóbbira a nemzetség tagjainak elsőbbségi megváltási joga volt, ha valamely nemzetséghez tartozó családtag azt el kívánta szorult helyzete miatt idegeníteni.<sup>5</sup> A nemzetségi birtokok együttbirtoklásának megszüntetésére már Szent István is törekedett, aki ezáltal a korban immár maradinak számító szeniorátus és levirátus intézményét kívánta felszámolni, azt, hogy a nemzetségi vagyon legfőbb haszonélvezője a nemzetség mindenkor legidősebb férfitagja legyen, ezért I. törvényének 6. cikkében rögzítette, hogy: „*Királyi hatalmunknál fogva elhatároztuk, hogy mindenkinek álljon szabadságában vagyonát felosztani, feleségének, fiainak s leányainak vagy az egyháznak adományozni, és ezt halála után ne merje senki érvénytelenné tenni.*”<sup>6</sup> A vagyonban történő osztozásnak köszönhetően megindult a nemzetségi társadalom felbomlása Magyarországon, átadva a helyet a nemzetségi vagyonban osztozó családoknak, mint új társadalmi, jogi és gazdasági alapegységnek. A kereszténység meghonosodásával egyre fontosabbá váló erkölcsi normák is új szabályokat hoztak a családi kapcsolatokba. Az erkölcsi normák szerint a család sokkal több volt, mint egy gazdasági - vér - védelmi közösség; szeretetnek és engedelmességnek kellett jellemeznie, ami gondoskodással párosult.<sup>7</sup>

Bár évszázadok teltek el, a régi családfogalom nem különbözött sokban a maitól. Ma a szociológia a családot azon társadalmi intézmények egyikeként azonosítja, amelyet a normák mellett, az intézményt összetartó értékek is jellemeznek. Ezzel összhangban a családot úgy határozza meg, mint *"olyan együtt élő kis csoportot, amelynek tagjait vagy házasság, vagy leszármazás, más szóval vérségi (vagy kivételesen örökbefogadás) kötelék fűzi egymáshoz"*.<sup>8</sup>

Bár a keresztényi értékek és a családtagok közötti érzelmi kapcsolat is rendkívül felértékelődött a kereszténység megszilárdulásával, mégis, ha a magánjog intézményeit vizsgáljuk, a családtagok egymás iránti köteleseit 1848 előtt Magyarországon az ősi vagyonban való osztozás határozza meg és a család egymás iránt felelősséggel tartozó tagjai az ősi családi vagyont együttesen birtokló, és abban osztozkodó osztályos atyafiak lettek. Az osztályos atyafiak egymás iránti kötelezettsége egy, a mai családnál tágabb kör felelősségvállalását jelentette. Felelősségük alapját az a jogosultságuk képezte, hogy a családi vagyonban ők örököltek, amennyiben az ellátásra szoruló családtag kiesett a családi öröklési és birtoklási sorrendből. Sőt, 1848 előtt Magyarországon, a cselédek is a családi háztartás részének tekintették, akikről uruk ugyancsak köteles volt megfelelően gondoskodni.

---

<sup>5</sup> A fiktív vérségi közösségre megemlíthető az Árpádok eredetlegendája is, amely az Emese álma legenda alapján, a turultól, mint közös őstől származtatja le Árpád nemzetségét, míg a vérségi közösségi összetartozás a nemzetségi névhasználatban tükröződik vissza, hiszen a magyarországi nemzetségek többsége valamely, Szent István korában élő nemzetségi elődre vezette vissza a származását. pl. a Csák nemzetség a Szent István korában élt Csáktól, a Hont-Pázmány nemzetség Hont és Pázmány lovagoktól Géza fejedelem idejéből, míg a Hahót nemzetség a III. István idején élt Haholdtól származtatta magát. A nemzetségi összetartozásról nemcsak a nemzetségek *de genere* származási neve, hanem a szállásbirtok táján fennmaradt, a nemzetségekre utaló falu- és helységnevek is tanúskodnak. A nemzetségeket vagyon- és társadalmi helyzet alapján nagybirtokosokra, középbirtokosokra és kisbirtokosokra osztja fel Györffy. Györffy (1977) i.m. 253-255, Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, Budapest, MTA, 1900, I. kötet VI-VII.

<sup>6</sup> Léderer (1964) i.m. 17. illetve Györffy (1977) i.m. 261.

<sup>7</sup> A Katolikus Lexikon szerint az egyház a család fogalmát a következőképpen határozza meg: *"a szülők, gyermekeik és legközelebbi hozzátartozóik közössége, a társadalom és az Egyház alapsejtje."* <http://lexikon.katolikus.hu/C/Család.html> (Letöltés időpontja: 2023. 11.15.).

<sup>8</sup> Andorka, Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris, 2000., 353.

A családi kapcsolatok nemcsak az öröklés jogalapját határozták meg, hanem alapját képezték a gyermekek felett fennálló atyai, gyámi vagy gondnoki hatalomnak és a házastársról való gondoskodás kötelezettségének is.

## I.2. A gyermekekről való gondoskodási kötelezettség

### I.2.1. A szülői gondoskodás

A gyermekekről való gondoskodás elsősorban a szülők feladata volt, a tradicionális jogban<sup>9</sup> a szülők gondoskodási kötelezettségét a szokásjog szintjén az atyai hatalom foglalta össze. A gyermekek, nemtől függetlenül az atyjuk hatalma alatt álltak, mindaddig, míg atyjuk élt, vagy a lányait ki nem házasította, illetve fiaival meg nem osztozott a családi vagyonban. A családi vagyonból járó örökrész kiadása a fiúk számára az önjogúvá válást is jelentette, csakúgy, mint lányok esetében a kiházasítás. Mindaddig azonban, míg a gyermekek önjogúvá válására, illetve a lányok férjhez adására sor nem került, a gyermekek bármilyen jogi relevanciával bíró aktusaihoz (kivéve az osztályra kényszerítés eseteit), atyjuk beleegyezésére volt szükség, függetlenül attól, hogy a szokásjogi szabályok szerint törvényes korúnak, vagy teljes korúnak tekintették őket.<sup>10</sup>

A gyakori csecsemőhalandóság, az alacsony várható élettartam, a hiányos egészségügyi ismeretek és a rossz egészségügyi körülmények, már idejekorán befolyásolták a születendő gyermek sorsát.<sup>11</sup> Naplóbejegyzések bizonyítják, hogy a szülők nagyon gyakran röviddel születésük után elvesztették gyermekeiket és erre lelkiileg fel is voltak készülve.<sup>12</sup> Ez is

---

<sup>9</sup> Tradicionális jog alatt az 1848 előtti időszak jogrendszerét értem, elfogadva Béli Gábor álláspontját, amely szerint Magyarországon, a feudalizmus intézményes hiánya miatt, a feudális korszak magánjoga helyett, célszerűbb és pontosabb a tradicionális korszak magánjoga elnevezést használni. Béli Gábor: *Magyar jogtörténet – a tradicionális jog*. Pécs-Budapest, Dialóg Campus, 2000.

<sup>10</sup> Ami az életkort illeti, a középkori magyar szokásjogban az egyház által meghatározott életkorokkal ellentétben két életkornak volt jogi jelentősége: a törvényes életkornak (*aetas legitima*) és a teljes életkornak (*aetas perfecta*). Ariés, Philippe: A gyermek és a családi élet az ancien régime korában. (ford.: Szapor Judit) In: Ariés, Philippe: *Gyermek, család, halál. Tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 1987., 24. A Tripartitum I. rész 111. címe szerint a fiúk és a lányok egyaránt 12. életévük betöltésétől tekintendőek törvényes korúaknak, azaz, ahogyan Werbőczy nevezi őket "serdülteknek", ami a mai jog szerint a korlátozott cselekvőképesség elérését jelentette számukra. A 12. életévét betöltött törvényes korú fiúgyermek már perbe szállhatott alperesként és pert is indíthatott, a 16. életévét elért gyermek pedig bevallást tehetett (szerződést köthetett) arany-, ezüst- és egyéb ingó vagyonáról zálog és adósság címén, a 24. életév betöltésével pedig az összes ingatlanokról is szabadon rendelkezhetett, feltéve, hogy azok birtokában volt. A lányok esetében is a 12. életév jelentette a korlátozott cselekvőképességet. 12 évesen már vallhattak ügyvédet, 14 évesen rendelkezhettek arany-, ezüst- és ingó vagyonukról, 16 évesen pedig valamennyi, a családjuktól, vagy férjüktől kapott hozomány, leánynegyed vagy hitbér felől szabadon rendelkezhettek, feltéve, hogy rendelkezésüket nem kényszer hatására tették, mert az szerződéseik semmisségét vonta maga után. Holub József úgy vélte, hogy maga Werbőczy lehetett az, aki a 12 éves kort a fiúk és a lányok törvényes korhatáraként egységesítette, mivel ennek a megkülönböztetésnek a világi jogban nem volt jelentősége, csak az egyházi jogban, a házassági képeesség elérésekor. Holub, József: *Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”*. Athenaeum, Budapest, 1922., 15.; Tripartitum I. rész 111. cím. Kolosvári, Sándor – Óvári, Kelemen (szerk.): *Werbőczy István Hármaskönyve. Magyar Törvénytár*. Budapest, Franklin-társulat, 1897., 197.

<sup>11</sup> A szülés során fellépő komplikációkról, a felkészületlen bábákról és orvosokról Krász Lilla írt szemléletes tanulmányt. Krász Lilla: A női kommunikáció strukturái a bábáság intézményének a 18. századi átalakulásában. In: *Századok* 2019/2., 291-312. A gyermekek születése, a bábáság, a család és az anyaság témakörében nemrég született újabb átfogó szakirodalom Krász Lilla: *Születés és anyaság a régi Magyarországon 16. század – 20. század eleje*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2023.

<sup>12</sup> „Anno 1631. 3. april születik Ágnes leányom Trebosztón, mely az nap meghal; temettem el 11. maii szentgyörgyi templomban.” – írta a naplójában Révay László. Dualszky, János: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiók naplójából, 1600-1655. In: *Történelmi Tár* 1857/3. 247 – 254., jelen esetben 251.

hozzájárult ahhoz, hogy a családok igyekeztek minél több gyermeket vállalni, és az özvegyiség időtartama is gyakran lerövidült, ha kisgyermekkel maradt az özvegy hátra (akár férfiról, akár nőről volt szó), hiszen a kisgyermekről gondoskodni kellett. Nem volt ritka az sem, hogy valaki háromszor vagy többször is megházasodott, hiszen mostohaanyára vagy -apára volt szükség a meglévő gyermekek gondozásához és újabb, további törvényes örökösök születésének biztosításához.<sup>13</sup> A ma divatos mozaikcsaládok tehát rendkívül gyakoriak voltak a kora újkori magyar társadalomban, akárcsak Európa más országaiban.<sup>14</sup>

A gyermekekről való gondoskodás nagyban különbözött a szülők státusza és vagyona szerint. Míg a magyar főnemesekről részletes információink vannak, addig a többi társadalmi réteg esetében a források meglehetősen hiányosak, vagy még feltárára várnak. Általánosságban megállapítható, hogy a fiúk nevelésére és taníttatására jóval több gondot fordítottak a szülők, különösen abban az esetben, ha a fiúknak felnővén, birtokigazgatással, úriszéktartással, udvari szolgálattal is foglalkozniuk kellett, ez esetben ugyanis jogi és gazdasági, de akár az udvari élethez megkívánt úri modor ismeretére is szükségük volt.<sup>15</sup> A lányok oktatása sokkal

---

<sup>13</sup>Hogy csak néhány példát említsünk: Eszterházy Miklós nem sokkal első felesége, Dersffy Orsolya halála után újránházassodott Nyáry Krisztinával, egy fiatal özvegyvel, két kiskorú gyermek édesanyjával. Fia, Esterházy Pál is kétszer nősült, második házasságát első felesége halála után egy éven belül, ráadásul a gyászév letelte előtt megülte, mert ifjú felesége már várandós volt az újabb gyerekkel. Két házasságából összesen huszonöt gyermeke született a nádornak. Míg a nők férjük halála után teljes rendelkezési jogot szereztek vagyonuk felett és teljes jogképességgel bírtak, és ezért, ha a körülmények nem kényszerítették őket, dönthettek úgy is, hogy soha többé nem házasodnak újra, addig a kisgyermekes vagy örökösökre szoruló férfiak nagyon gyakran, hamar újabb feleséget kerestek, és hasonló volt a helyzet a kisgyermekkel özvegyen maradt nők esetében is. Fundárková, Anna: Fugger Mária, a „győri hős”, Pálffy Miklós felesége és özvegye. In: Sipos, Balázs – Krász, Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 34-46, jelen esetben 43. illetve Esterházy Miklós és Pál kapcsán Péter, Katalin: A gyermekek első tíz esztendeje. In: Péter, Katalin (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest, MTA TTI, 1996, 15-50.; Péter, Katalin: *Házasság a régi Magyarországon. 16-17. század*. Budapest, L'Harmattan, 2008., illetve a legújabb kutatási eredményeket Viskolcz Noémi közli. Viskolcz Noémi: *Az öntörvényű palatinusné: Thököly Éva (1659-1716)*, MTA doktori értekezés (kézirat), Budapest, 2023.

<sup>14</sup>Erdélyi, Gabriella (szerk.): *Érzelmek és mostohák - Mozaikcsaládok a régi Magyarországon (1500-1850)*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019.

<sup>15</sup>A magyar arisztokrácia nevelése jelentősen megváltozott a Mohács utáni időszakban. Az európai irányzatot követve a gyerekeknek mindent tudniuk kellett, ami az udvari élethez elengedhetetlenül szükséges volt, retorikai, logikai és mindenekelőtt jogi képzésben részesültek. Az otthoni oktatás után középiskolába, majd egyetemre jártak. Középiskolába Nagyszombatba, Znióváráljára (ma: Kláštor pod Znievom, Szlovákia), Vágsellyére (ma: Šaľa, Szlovákia) vagy Homonnára (ma: Humenné, Szlovákia), a jezsuitákhoz vagy a bártfai (ma: Bardejov, Szlovákia) evangélikus gimnáziumba, illetve külföldre, Bécsbe vagy Grazba mehettek. Egyetemenként bármelyik európai egyetem szoba jöhetett. A tanulmányaik szempontjából azonban ugyanilyen fontos volt az európai országok megismerése is, ha szüleik megengedhették maguknak, hogy ezt megfizessék, ahová általában a szülők költségén egy tanító (*praeceptor*) is elkísérte őket. A tanító feladata volt, hogy útközben megtanítsa nekik a legfontosabb tudnivalókat az egyes országokról. Az ilyen utazások lehetőséget adtak a fiatal uraknak arra, hogy elsajátítsák a korban fontosnak számító etikett-, tánc-, vívó- és lovaglási ismereteket. Khavanova, Olga: Official Policies and Parental Strategies of Educating Hungarian Noblemen in the Age of Maria Theresia. In: Cerman, Ivo – Velek, Luboš (Hg.): *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*. München, Martin Meidenbauer, 2006, 95-115.; Kökényesi Zsolt: *Nemesi oktatás és elitképzés a kora újkori Magyar Királyságban*. Budapest, L'Harmattan, 2022.; Fazekas István: Batthyány I. Ádám és gyermekei. In: Péter Katalin (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest, MTA TTI, 1996, 91-113. jelen esetben 107., Fazekas István: *Katolische Adelige jenseits der Theiß. Ein Beitrag zur ungarischen Adelsgeschichte zwischen 1550 und 1640*. In: Keller, Katrin – Mat'á, Petr – Scheutz, Martin (eds.): *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*. Wien, Böhlau, 2017, 43-61.; Toma Katalin: Nádasdy István európai tanulmányútja: a Kavaliertour alkalmazása a magyar főúri nevelési gyakorlatban. In: G. Etényi Nóra – Horn Ildikó (szerk.): *Idővel*

egyszerűbb volt, mint a fiúké, és kevesebb dokumentum is maradt fenn az ő nevelésükről, a fiúkétől eltérően. A lányok esetében a hangsúly a megfelelő vallásos nevelésen volt, a Mohács utáni korszakban pedig a házvezetónői feladatok miatt elvárás lett, hogy tudjanak írni olvasni, hiszen amíg a férjük háborúban volt, rendszeresen levelezniük kellett.<sup>16</sup>

A gyermekek nevelése mellett azonban a gyermekek vagyonának kezelése, érdekeik megfelelő képviselése is rendkívül fontos volt, különös tekintettel a nemességre. A gyermek érdekeinek képviselése a családi, más néven ősi vagyonról vallott tulajdonfelfogásban gyökerezett. Az 1848 előtti magyar nemesi magánjog és öröklési jog<sup>17</sup> meghatározó jogintézménye az ősiség volt. Az ősiség lényegét tekintve azt jelentette, hogy az ősinek minősülő jószág<sup>18</sup> tulajdonosa nem csak az a személy, aki történetesen éppen az ősi jószág birtokában van és annak hasznait szedi, hanem az egész család, mindazok, akik az ősire élők között és halál esetére egyaránt igényt tarthatnak. Az ősi jószágra igényt formáló családtagokat, akik tulajdonközösségben vannak az ősi vagyont tekintve, osztályos atyafiaknak nevezi Werbőczy (*fratres condivisionales*). Ők sorrend szerint az ősi jószág birtokában lévő atya fiúgyermekai (valamennyien, öröklési sorrend nélkül), gyermekek hiányában a felmenő egyenesági atyafiak, és egyensági rokonok hiányában az oldalági rokonok, ízközelség szerint. Leánygyermek az ősi vagyonból csak a leánynegyedre tarthattak együttesen igényt, ám ezt általában az atyafiak pénzen váltották meg tőlük.<sup>19</sup> A tulajdonközösséget alátámasztja az is, hogy az osztályos atyafiak jogait védendő, az ősi jószág elidegenítését vagy megterhelését a magyar jog az osztályos atyafiak kötelező, előzetes megkínálásához (amely az elidegenítéshez és megterheléshez való előzetes beleegyezést, vagy a magukhoz váltás jogát jelentette), illetve a cselekvőképtelen, kiskorú osztályos atyafiak esetében, a hitelezők és vevők védelmének okán,

---

*paloták ... Magyar udvari kultúra a 16-17. században.* Budapest, Balassi, 2005, 192-214; Sikora, Michael: *Der Adel in der Frühen Neuzeit.* Darmstadt, WBG, 2009.

<sup>16</sup> A női műveltségről Lengyel Tünde írt tanulmányaiban. Lengyel Tünde: A kora újkori női műveltség problémái – elvárások, határok és lehetőségek. In: Sipos Balázs – Krász Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 21-33.

<sup>17</sup> Itt megemlítendő, hogy ősiséggel csak a magyar nemesi magánjog körében találkozunk, az sem a városok polgárainak, sem a jobbágságnak, sem a kiváltságos státuszú népelemeknek (székelyek, szászok, jászok és kunok) az öröklésére nem volt jellemző. A nemesekétől eltérő státuszúak öröklési jogát részben Werbőczy Hármaskönyvének III. része, illetve az egyes népek és státuszú csoportok vonatkozó statútumgyűjteményei írják le.

<sup>18</sup> A későrendi korszakban a javak ősi mivolta már nem a nemzetségi jogból származik, mint ahogyan azt a Mohács előtti korszakban tekintették, hanem attól függ, hogy milyen módon háramlott át a vagyon a szülőről a gyermekekre. Minden olyan vagyon, amely törvényes öröklés útján szállt felmenőről lemenőre, ősinek volt tekintendő, beleértve az ingóságokat is. Ez az elv kizárta az ősi vagyon feletti végrendelezést főszabály szerint. Ha valamely végrendelet az ősi vagyonban történő öröklés törvényes rögzítését tartalmazta csupán, attól még a vagyon ősi maradt, hogy végrendelet készült róla. Wenzel Gusztáv: *Az 1848 előtti magyar magánjog tekintettel újabb átalakítására.* Budapest, Egyetemi Nyomda, 1885., 252-253. Ha valamely szerzeményi vagyont tehát, az ősi vagyonon kívül szeretett volna az örökhagyó tartani, akkor arról végrendelet útján rendelkeznie kellett, mert főszabály szerint minden olyan vagyon, a szerzett is, amelyben élők közötti osztály, vagy törvényes öröklés történt, ősivé vált. Törvényes öröklés esetében ősinek számított az a vételár is, amelyet valaki, az öröklést megelőzően, az ősi jószág elidegenítéséért kapott. Abban az esetben, ha a végrendelező atya osztályos atyafiaival előzetesen megegyezik, és azok az ősiben való igényérvényesítésről a későbbiekre nézve lemondanak, vagy az örökhagyó, uralkodói privilégium útján szabad rendelkezési jogot szerez, nem kizárt az sem, hogy az ősi vagyon átszállásáról végrendeletileg is, a törvényes öröklés rendjétől eltérő rendelkezés szülessen. Ilyen esetekben biztosítva van az is, hogy a végrendeletből kimaradó, az ősiről lemondó örökös a későbbiekben sem fogja a végrendeletet megtámadni. A törvényes öröklési rendtől eltérő rendelkezés keletkezett akkor, midőn valaki az ősi vagyonat az örökösai között felosztva hitbizományként kötötte le, vagy szabad rendelkezési privilégium birtokában, szabad belátása szerint rendelkezett hagyatékáról. Erről bővebben lásd: Peres Zsuzsanna: *A családi hitbizományok megjelenése Magyarországon,* Pécs, Publikon, 2014.

<sup>19</sup> Holub József: *Néhány kérdés a leánynegyed köréből.* Budapest, Pápai Főiskolai Nyomda, 1936.

előzetes tehervállaláshoz kötötte. Ez utóbbi esetben, ha a nyilatkozattételre az elidegenítés alkalmával képtelen osztályos atyafiak és gyermekek, később perrel az atyjuk által kötött szerződést megtámadták, az elidegenítő atya az ilyen perben fiaival szemben, szavatосként, alperesi minőségben helytállni tartozott, a hitelezőket vagy vevőt pedig, amennyiben a bíróság a felperesek javára ítélte, kártalanítania kellett. Az ilyen jószágokra, a tehervállalás és előzetes megkínálás nélkül eszközölt valamennyi bevallás eleve semmis volt.<sup>20</sup> Az ősiiben a tulajdonközösséget az osztály szüntette meg, amelyre még az atya életében sor kerülhetett.<sup>21</sup>

### I.2.2. A gyámok kötelezettségei

Látható tehát, hogy a gyermek vagyoni érdekeit már fogantatásának pillanatától a magyar szokásjog védte. Az ősiről vallott felfogás azonban nemcsak az atyai hatalom dologi oldalát határozta meg, hanem formálta a magyar gyámsági jog tartalmát is. Ha ugyanis a gyermek atyja idő előtt, még a gyermek kiskorúsága idején elhunyt, a nem törvényes korú gyermekei gyámságra szorultak. A magyar gyámsági jog kialakulását Degré Alajos a 15. századra teszi, a viszonylag késői kialakulását pedig azzal indokolja, hogy „sokáig ritkán volt szükség gyámságra, mert az apátlanul maradt árva, tagja maradt a nagycsaládi vagyonközösségnek, melynek vagyonában részes volt, és mely mint testület gondoskodott a gyermekről”, hiszen a gyermek és a gondoskodási kötelezettséggel bíró atyafiak tulajdonközösségben voltak.<sup>22</sup> Ez igaz volt úgy a nemesekre, mint a jobbágy családotokra egyaránt. A gyámok többnyire, az ország törvényes szokásjoga szerint, azok a férfirokonok voltak, akik a gyermek halála esetén a gyermek vagyonában örökölték. Így az ifjabb testvérek esetében az idősebb, már törvényes korú, önálló báty, ha ilyen nem volt, az elhunyt atyához legközelebbi férfirokon, a nagyszülő, vagy az atya egy sorban álló testvérei közösen, az öröklési rend szerinti sorrendben, úgy, hogy a közelebbi rokon kizárta a távolabbiakat. A törvényes gyámsági sorrend alapelgondolása az volt, hogy az a rokon leginkább érdekelt a gyermek vagyonának kezelésében, akit a legtöbb sérelem érne, a kiskorú gyermek vagyonának pusztulása esetén.<sup>23</sup> Az anya a gyermeknek inkább természetes gyámja (*naturalis tutrix*) volt, mintsem vagyonának kezelője a 15. századig, ilyen esetekben a gyámság megosztott az anya, mint nevelő és a férfirokon, mint vagyonkezelő

---

<sup>20</sup> Béli Gábor: Undertaking of a Guarantee towards Contracting Party in the Traditional Hungarian Law. In: Béli Gábor – Duchonová Diana – Fundárková Anna – Kajtár István – Peres Zsuzsanna (eds.): *Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History*. Pécs-Bratislava, PTE ÁJK – Slovak Academy of Sciences, Institute of History, 2011. pp. 47-66.

<sup>21</sup> Az osztály történetét az atya és fiai között közös akarattal, de osztályra kényszerítéssel is, amelynek okairól Werbőczy a Hármaskönyv I. rész 52. és 53. címeiben ír részletesen. Az osztály lényege a vagyonban történő egyenlő arányú osztozás az atya és fiai között, még az atya életében. Az osztatlanságban élőknek az osztály alkalmával osztályra kellett bocsájtaniuk azt a szerzett vagyont is, amelyet ők az osztályt megelőzően szereztek és az osztályt követően, ez a bevitt, szerzett vagyon is ősivé vált. Az osztozó fiú mérlegelvé, hogy rosszabbul jár, ha az ősinél lényegesen több szerzett vagyonát osztályra bocsátja, nyilatkozhatott, hogy kimarad inkább az osztályból, és ezzel lemond az ősi vagyon iránti minden igényeiről, ám szerzett jószágait csak a maga és örökösei javára tartja fent. (Tripartitum I. rész, 44. cím). Előfordult az is, hogy az atya nem minden fiával osztozott egy időben, különösen akkor, ha a gyermekek között nagy korkülönbség volt. Ilyen esetekben azok, akik már egyszer atyjukkal megosztottak, a továbbiakban nem tarthatnak igényt atyjuk más vagyonára, mondván, hogy atyjuk az osztály által nekik járó törvényes porciót már korábban kiadta. Ha az atya később többi, még osztatlanságban lévő gyermekével osztozik, a korábban megosztott gyermek a későbbi osztályból kimarad. Az immár megosztott gyermekek atyjuk halálát követően, öröklés címén legfeljebb arra a vagyonra tarthattak igényt, amelyet atyjuk a valamennyiükkel lefolyt osztozás után, saját magának tartott fenn. Az így maradó vagyon valamennyi gyermekre (vagyontípus szerint fiúkra, vagy fiúkra és lányokra egyaránt, törvényes vagy végrendeleti) öröklés címén háramlik át.

<sup>22</sup> Degré Alajos: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig*. Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék, 1977., 3.

<sup>23</sup> Degré (1977) i.m. 4.

között. Werbőczy a Hármaskönyvben, római jogi mintára, változásokat eszközöl a gyámsági jog terén. A Tripartitum I. rész 112-132. címeiben foglalkozik igen részletesen a gyámsággal. Háromféle gyámság között különböztet: törvényes, végrendeleti és rendelt gyámság között és kihangsúlyozza, hogy a gyámoknak a gyermek vagyonát védeniük kell, nem elidegeníteniük azt, mintha a sajátjuk lenne.<sup>24</sup> Fiúk esetében a gyámság a törvényes kor eléréséig, lányok esetében férjhezmenetelükig áll fenn.<sup>25</sup> Werbőczy a törvényes gyámság kapcsán megismétli az addigi szokásjogot, az apai vagyonban az apa rokonai, míg az anyai vagyonban az anya lesz a törvényes gyám, illetve ha az anya hal el előbb, a gyermekek apja viseli az anyai vagyonra nézve is a törvényes gyámi tisztséget. Özvegy nők esetében a gyámi tisztséget Werbőczy az özvegyiségük idejére korlátozza, mindaddig, míg újabb házasságra nem lépnek férjük nevének elhagyásával, mert ilyen esetekben csak az anyai vagyonról rendelkezhetnek gyermekeik javára a továbbiakban.<sup>26</sup>

A gyámok közül másodikként Werbőczy a végrendeleti gyámokat említi, akiket az apa a végrendeletében jelöl ki. Ilyen esetekben a gyámság azokra a még meg nem született gyermekekre is kiterjed, akiknek neve az atya halála idején még nem ismert. Werbőczy szerint a végrendeleti gyám személye különösen akkor fontos, ha van olyan törvényes férfirokon, aki a gyermek vagyonának megszerzésére törekszik.<sup>27</sup> Végrendeleti gyám bárki lehetett, akit az apa kijelölt, ám Degré kutatásai szerint a 15. századig nem volt jellemző az, hogy az atya a családon kívül jelölt meg végrendeleti gyámot. A Mohács utáni Magyarországon elterjedt gyakorlat azt mutatja, hogy akad olyan végrendelet, ahol az atya a családtagokon kívül, másokat is kijelöl gyámként,<sup>28</sup> sőt nem ritka az sem, hogy nőket rendel végrendeleti gyámnak, vagy a leendő özvegye, esetleg, ha még él, édesanyja személyében.<sup>29</sup>

Ha sem végrendeleti, sem törvényes gyám nem marad az atya után, akkor nemesek esetében a király, városi polgárok esetében a város, jobbágyok esetében pedig az uradalom jelölt ki rendelt gyámot. Werbőczy a rendelt gyámok esetében arra különösen is felhívja a figyelmet, hogy a rendelt gyámoknak minden esetben, a gyámság vállalása és a megszűnése esetén is, részletes

---

<sup>24</sup> Tripartitum I. rész 112. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 197.

<sup>25</sup> Tripartitum I. rész 113. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 199.

<sup>26</sup> Uo.

<sup>27</sup> Tripartitum I. rész 114. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 199.

<sup>28</sup> „Arva neveletlen gyermekimet hagiom és ajanlom Chaszár és koronás kyraly Urunk ö Feolséghe k[e]g[ye]lmes protectioja alá keönörögvén alázatossan Eo Feolségének tekintvén hüséges szolgálatomat, meltoztassék k[e]g[ye]lmesen arva Gyermekeimet minden háborgatók ellen oltalmazni. Eo Feolsége után penigh Groff Chyáky Laszlo Judex Curiae, Groff Caesarinii Miklós Horvat Országgy Bán, és Thökoly István Uraimék protectiojók alá, kérvén ö k[e]g[ye]lmekeket szeretettel az midön arva Gyermekeim dolgában ide alá meg irandó Tutor Uraimék minden assistentiával és szolgálattal nekik. Feleségem mellé neveletlen arva Gyermekeimnek rendelem Tutorul Gróff Pálffy Miklós, Groff Forgách Ádám, Groff Batthyáni Ádám és Pálffy Thamás chanádi püspök Uraimék; ö k[e]g[ye]lmeke mellé Orossy György personalis Cziraky Adam, Kereszthúry Laszlo, Vataj Lukách és Egresdy Boldisár Uraimék, Farkas András secretariusomat, és Sighray Jánost, Stomfay Joszagombéli Tisztartomat.” - írja végrendeletében az ország nádora, Pálffy Pál, 1653-ban. <sup>28</sup> ÖStA HHStA (Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien) F.A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc III. Nr. 21. A végrendelet latin nyelvű változatát közli Erdélyi Aladár: *Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852)*, Budapest, Unió, 1912, 191-198, illetve magyar nyelven Radványszky Béla: „*Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században.*” c. munkájában (Budapest, 1879/III), 329-336.

<sup>29</sup> Ilyen rendelkezés történt Thurzó Imre végrendeletében, aki két gyermeke (az egyik a halála után született) nevelőjeként édesanyját, Czobor Erzsébetet nevezte meg. Halála után édesanyja vette át a gyermekek örökségének kezelését és a gyermekek nevelését, így az özvegy anya, Nyáry Krisztina lemondott a két lánya feletti hatalomról, és két kiskorú lányát hátrahagyva visszaköltözött édesanyja birtokára. Duchonová, Diana: *Női családi szerepek: menyasszony, feleség, anya. A női kommunikáció színterei a nemesi családokban.* In: Sipos, Balázs – Krász, Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 47-58.



vagyonleltárt kell készíteniük, hiszen a gyermek vagyonával elszámolni kötelesek, azt nem idegeníthetik vagy pazarolhatják el. A gyám ugyanis az árva vagyont a gyámság vállalása idején birtokba vette, abba őt kifejezetten be kellett iktatni, az ingóságokra sajátjaként tekintett és ő kezelte a birtokok jövedelmét is.<sup>30</sup> Mivel a gyámok elszámolási kötelezettsége nem igazán ment át a gyakorlatba a Mohács utáni Magyarországon sem, III. Ferdinánd az 1655. évi 24. tc.-ben, III. Károly pedig az 1715. évi 68. tc.-ben törvényi úton is rögzítette a leltározási kötelezettséget és a gyámi elszámolási kötelezettséget és utóbbi törvénycikk rendelkezett a gyámhatóság felállításáról is.<sup>31</sup> Az utókorra fennmaradt árva-iratok (*acta orphanalia*) mutatják meg a kutató számára, hogy a tetemes iratmennyiséget milyen jellegű dokumentumok alkották a törvény megszületését követően. Ilyen dokumentumok voltak a végrendeletek, ha fennmaradtak, a részletes leltárak, az árvák javainak árveréséről készült árverési jegyzőkönyvek (ha az árvák vagyonából a gyámnak el kellett idegenítenie az árvák nevelése érdekében) és a részletes elszámolások és bizonylatok.<sup>32</sup> A gyámok a Werbőczy által meghatározott sorrendben követték egymást, elsősorban az atya akarata az irányadó, tehát a végrendeleti gyám az elsődleges gyám ha van, másodsorban a törvényes gyámok következnek és amennyiben ők sincsenek, gyámrendelésnek van helye.<sup>33</sup> Ettől a sorrendtől csak abban az esetben lehet eltérni, ha az apa olyan gyámokra bízta gyermekeit végrendeletében, akik Werbőczy szerint: „*hítségő, vagy nyilván hamisan esküvő, hazai nyelvünkön ludasoknak nevezett, vagy egyébként becstelen, vagy levelesített, a vagy olyan személyek gyámságára bízna, kik bármely módon hűtlenség vétkébe estek*”<sup>34</sup>, ilyen esetekben ugyanis a törvényes gyámok ragaszkodhatnak gyámság gyakorlásához.

A gyámság alól szabadult gyermek saját kérésére, törvényes korának elérését követően, gondnokot kérhetett. A gondnok jogai és kötelezettségei megegyeztek a gyáméval a tradicionális jogban. A gondnokság általában addig tartott, míg a gyermek úgy nem döntött, hogy vagyonának kezelését saját kezébe kívánja venni, ilyen esetben ugyanis a gondnokság megszüntetéséért folyamodott.

### I.3. A család nőtagjairól való gondoskodási kötelezettség

Általánosan elfogadott gyakorlat volt a rendi Magyarországon, hogy a nők, mindaddig, míg férjhez nem mentek, annak a családnak a gondozásába tartoztak, amelybe születtek, ám a férjhezmenetelüket követően, átkerültek a férjük családjába és immár férjük, illetve özvegyiségre jutásuk esetén a férj családjába tartozott irántuk felelősséggel. Státuszról függetlenül a nőket a magyar szokásjogban kialakult ún. női különjogok védték vagyoniilag. A házassági

---

<sup>30</sup> Tripartitum I. rész 115. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 199-201.; Degré (1977) i.m. 6-7., 19-24.

<sup>31</sup> Degré (1977) i.m. 51.; 1655. évi 24. tc. Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=65500024.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D21> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.13.]; 1715. évi 68. tc. az árvákról s azok gyámjairól és gondnokairól való intézkedés módja. Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500068.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D23> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.13.]

<sup>32</sup> Horváth József: Az 1848 előtti győri árvairatok (Acta Orphanalia) jogtörténeti forrásértékéről. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Kultúra és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22-27.) Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium előadásai.* Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 4., Szekszárd, PTE, 2018. 111-127. jelen esetben 114.; Az árvák vagyonának kezeléséről lásd Horváth József: Az 1848 előtti Győr megyei falusi árvairatok jogtörténeti forrásértékéről. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai. I. Jogi kultúrtörténeti, jogi Néprajzi Kiskönyvtár 7. Szekszárd, PTE, 2018. 143-158.*

<sup>33</sup> Tripartitum I. rész 116. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 201.; Degré Alajos ebben a sorrendben egyértelműen Werbőczy római jogi műveltségét látja bizonyítottnak. Degré (1977) i.m. 51.

<sup>34</sup> Tripartitum I. rész 119. cím. Kolosvári – Óvári (1897) i.m. 203.

kötelékkel ellentétben a házassági vagyoni jogi ügyek mindig is a világi bíróságok hatáskörébe tartoztak, így a világi jog volt az, amelyik szabályozta is őket. A házassági vagyonnal kapcsolatos egyes jogintézmények megtalálhatók a különböző törvényekben, de a házassági vagyoni jogok, mint a nők speciális jogainak katalógusát Werbőczy István gyűjtötte össze Tripartitum című művében egy helyen. Werbőczy a következő házassági vagyoni jogokat említi gyűjteményében: a leánynegyed (*quarta puellaris*), a hajadoni jog (*jus capillare*), a jegyajándék és a hitbér (*parapherna; dos*), az özvegyi jog (*jus viduale*) és az özvegyi öröklés (*successio vidualis*).<sup>35</sup> E jogok egy része nem csak a magyar jogrendszerben létezett, hanem más országok jogrendszerének is része volt. egyedül a leánynegyed bírt ezek közül speciális magyar karakterrel.

A vagyoni jogi biztosítékok háttérében az a jogi megfontolás állt, hogy a nők férjhezmenetelükig az atyjuk, illetve gyámjuk hatalma alatt állnak, házasságkötésükkel bár nem kerülnek a férjük hatalma alá, de a férjük köteles gondoskodni róluk, viszont özvegyiségükben önjogúakká lesznek.

A hajadoni jog védte a serdületlen, atyjukban árvult leánygyermeküket a felelőtlen, átgondolatlan házasságkötéstől és megakadályozta a gyámokat abban, hogy a lányokat, szabadulni akarván a tehertől, bárkihez hozzáadhassák. Ez a jog elsősorban a nemes lányokat illette meg és megengedte számukra, hogy kiházásításukig az apjuk házában maradjanak, joguk volt a tisztességes tartásra és a rangjuknak megfelelő kiházásításra. Werbőczy nem részletezi, hogy a tisztességes tartás és a ranghoz illő kiházásítás pontosan mit is jelent, erre az egyes oklevelek vizsgálata ad számunkra megfelelő választ. Az mindenesetre elvárt volt, hogy a lányokat a státuszuknak megfelelően házasítsák ki, nemest nemessel, városi polgárt városi polgárral legalább, nem nemest nem nemessel. Státuszban felfelé nyitott volt a kiházásítás, ha a leendő férj is hajlandó volt erre, lefelé viszont csak méltánylást érdemlő körülmények (vagyontalanság, előrehaladott életkor, térbeli korlátozottság) esetében lehetett az atyafiaknak a kiházásítás során elmozdulni. Így a hajadonok kiházásítása igencsak különbözött egymástól az esetek szintjén, volt, akit esküvő nélkül és volt olyan is, akit hetekig tartó lakoma és menyegző tartásával házasítottak ki.<sup>36</sup> A kiházásítás alkalmával az is kötelessége volt úgy az atyának, mint a gyámoknak, hogy a nő jövőjét illendően elrendezzék, amelyet nem ritkán házassági szerződés megkötése útján tettek meg. Aszerint, hogy kiről volt szó, lehetett ez a szerződés a bécsi császári udvarban megkötött házassági szerződés vagy egyszerű, teljes bizonyító erővel bíró magánokirat is, amelyet a felek saját pecsét alatt írtak alá és erősítettek meg, a lényeg az volt, hogy a lányt kiházásító család úgy engedje el a lányt a férj családjába, hogy annak későbbi sorsa is megfelelően biztosítva legyen. Ezért adták a lánnyal együtt az atya vagyonából járó örökrészt, a leánynegyed és a hozományt is a házasságkötéskor, hogy a férj annak legalább az ellenértékét hitbérként, a feleségének, a házasság megszűnése esetére lekösse.<sup>37</sup> A hitbér a nőnek a házasság megszűnésekor járt, hacsak nem esett olyan bűnbe,

---

<sup>35</sup> Leánynegyed: Tripartitum I rész 88- 91, 97. cím; Hajadoni jog: Tripartitum I. rész 92. cím; Jegyajándék: Tripartitum I. rész 93. cím, 100; Hitbér: Tripartitum I. rész 93 – 98, 103-111. cím; Özvegyi jog: Tripartitum I. rész 99, 101. cím.; A városi polgárok házassági vagyoni jogait és házassági, párválasztási szokásait Géra Eleonóra írta le részletesen a „*Házasság Budán*” c. 2019-ben megjelent munkájában, (Budapest, MTA BTK).

<sup>36</sup> A forrásokról lásd: Radványiszky (1896) i.m. 355-357.

<sup>37</sup> Házassági szerződés kötése esetén a hitbér összege mindig meghaladta a törvényes hitbér mértékét, mert elvárt volt, hogy a férj, a nő házasságba vitt vagyonával legalább egyenértékű hitbért kössön ki felesége számára. A hitbér témakörében lásd bővebben Peres Zsuzsanna: Hitbérkikötések a magyar főúri családok körében a Werbőczy utáni időszakban. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai. I-II.* Szekszárd, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018, 281-300.; Peres Zsuzsanna: Az özvegyek jogai a korai újkor Magyar Királyságában. In: Nagy Gábor - Sárly Pál – Tringli István - Viskolcz Noémi

amely a hitbérének elvesztését eredményezte. A joggyakorlat azt mutatja, hogy a hitbért általában akkor igényelte férje rokonaitól a nő, ha újabb házasságra akart lépni, egyébként özvegye idején megelégedett özvegyi haszonélvezeti jogával, amely a férj összes vagyonát is terhelhette akár, ha a férj azt végrendeletében nem korlátozta.<sup>38</sup> Mindemellett a férj által a nőnek adott ingóságok felett is a nő rendelkezett, hacsak a férj ezt másképpen nem kívánta, illetve gyermekeivel egyenlő arányban örökölt a férj szerzett vagyonában az ingóságokból, pénzből és az ősin és adományozáson kívül szerzett ingatlanokból. Ezen felül megillette őt annak a vagyonnak a fele is, amit a férjével közösen szereztek a házasság fennállása alatt ha és amennyiben a nő neve is ott állt a szerzőlevélben, illetve megtarthatta, ha volt, a férj jegygyűrűjét, díszruháját, a hintót a lovakkal, sőt a gyakorlat azt mutatja, hogy a korábban közösen használt lakosztály teljes berendezését is.<sup>39</sup>

Azt meg kell jegyezni, hogy a gyermektelen özvegy helyzete nehezebb volt a gyermekes özvegyénél, mert a gyermektelen özvegy a férj rokonainak támogatására szorult és ők sok esetben igyekeztek az özvegyet mihamarabb kitenni a férj vagyonából.<sup>40</sup>

A tartási kötelezettség kérdése ebben az időszakban még nem merült fel a joggyakorlatban, úgy válás, mint ágytól és asztaltól való elválás esetén általános gyakorlat volt, hogy a nőt megillető vagyont ki kellett adni és a továbbiakban a volt férj nem tartozott a nő iránt felelősséggel.<sup>41</sup>

---

(szerk.): *Társadalom és jog a közép- és kora újkori Magyarországon. Jogtörténeti Tanulmányok. Miskolci Tanulmányok 2.* Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021, 101-110.

<sup>38</sup> Jellemző volt azonban az, hogy a férj, ha hagyott végrendeletet, pontosan megjelölte azokat a jószágokat, amelyekre nézve özvegyének haszonélvezeti joga volt. Akadt olyan eset is a gyakorlatban, amikor ezt az özvegy nehezményezte, így férjét a halálát megelőzően rávette még arra, hogy vagyona felett a feleség részére zálogot kössön ki szerződés útján. Peres Zsuzsanna: Franziska Khuen von Belasy, egy nádor „asszonya”. In: Kis Norbert-Peres Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára.* Budapest, Dialóg-Campus, 2017, 315-324.

<sup>39</sup> Hogy csak egy példát említsünk, amely a közszerzősre vonatkozik, Esterházy Orsolya, amikor minden vagyonát férjére iratja, többször is kifejezetten nyilatkozott arról, hogy ezt azért teszi, mert ezekben ő közszerzőnek minősül. „Ezen kívül penigh hogy ha valamely ioszágot avagy ingo jokat acquirál Uram ő kegyelme most és iövendöben kikben én is coacquistornak mondathatnám azokbol ezen levelem ereivel mindennemő jussomat kiveszem ez ő kegyelme libera dispositiójára engedvén in perpetuum mind azokat.” MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára) F. A. Esterházy Fasc. A. Nr. 12. Repos. 3tio. Anno 1655. Moringab Comitissae Ursulae Esterházy Comiti Paulo Esterházy facta. Bővebben lásd PERES Zsuzsanna: „Isten megálgyon édes atyámfia” In: Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 294-300.

<sup>40</sup> Rákóczi Erzsébet is emlegeti férjéhez, Erdődy Györgyhöz írt levelében, hogy férje halála esetére az örökösök már arról tárgyalnak, hogy őt hogyan fogják a vagyonból kitenni. Kéri is a vagyon felosztását a férjétől erre való tekintettel: „...de szívem fájdalmával érzem, az ifjú Erdődi urak szerint hallom, nem is kétlem, sűrűn és nyilván beszélnek az kegyelmed maholnap való halálárúl, s ha én tovább találnék élnem, mi móddal minden nélkül hagynak, s hogy bánnak velem.” Benda Borbála – Várkonyi Gábor (szerk.): *Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez. 1672-1707.* Budapest, Osiris, 2001., 214, 217.

<sup>41</sup> Az ilyen vagyoni szétválasztásra több példát is tudunk hozni a magyar joggyakorlatból, ilyen volt Esterházy Pál és Thököly Éva esete, aki a végrendeletéből kitagadja Thököly Évát, hiszen semmi felelősséggel nem tartozik iránta az ágytól és asztaltól való elválást követően és csak egy egyszeri, egy összegű kifizetést eszközöl számára, vagy a Festetics családban Festetics Kristóf és Festetics György esete, akik mindketten végrendeletükben nyilatkoztak arról, hogy őket elválasztották feleségüktől, ezért semmivel nem tartoznak immár nekik. Peres (2014) i.m. 175.; illetve Komáromy András: A gróf Festetics család hitbizományai. Tolnai Festetics Kristóf végrendelete 1765. szeptember 20. In: *Történelmi Tár* 1906/54., 563-582.; Cséby Géza: *Gróf Festetics György helye a magyar művelődéstörténetben, különös tekintettel a Magyar Minerva könyvsorozatra és a Helikoni Ünnepekre.* Doktori értekezés (kézirat), Szeged, 2013, 307. Elérhető itt: <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/2060/1/Cseby%20Geza%20Gróf%20Festetics%20György%20helye%20a%20magyar%20művelődéstörténetben1.pdf> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.19.]

#### ***I.4. A családon kívüli, interfamiliáris vagy közösségi gondoskodás***

A családon kívül kifejtett társadalmi gondoskodás egyik színtere az egyház volt. A 1462. évi 3. tc. az egyházi bíróságok hatáskörébe utalta „az özvegyek és nyomorult személyek” ügyeit, feltéve, hogy azok nem ingatlan megszerzésével voltak kapcsolatosak.<sup>42</sup> Joghatóságánál fogva tehát az egyház általában az özvegyek és árvák védelmezőjévé, a szegények és elesettek segítőjévé vált Magyarországon is. A segítségnyújtás céljára általában ún. kegyes alapítványokat (*pia causa fundatio*) hoztak létre, amelyek a káptalanok mellett működtek. A keresztényi erkölcs és az erős vallásosság pedig arra indította a társadalom tagjait, hogy vagyoni képességeik szerint, az ilyen jellegű alapítványokat támogassák, gyarapítsák, sőt olykor tehetős főnemesek maguk is hoztak létre az egyház közreműködésével ilyen alapítványokat. Ilyen kegyes alapítványra jó példa Pálffy Miklós gróf rendelkezése, amelyet II. Rudolf is megerősített 1593. augusztus 20-án, Prágában kiállított oklevelében, aki a következőképpen rendelkezik az említett intézmények felállításáról: „Egyszersmind indítatva alázatosságának buzgalma és veleszületett kegyességének törekvése által, hogy annyi gond és fegyvereknek zöreje között a katolikus hit fenntartására és terjesztésére, valamint kegyes jó Krisztus Urunk szegényeinek fenntartására is hajlandó és törekvő: kegyesen helyeseljük szándékát és javaslatát, hogy a Pozsony vármegyében fekvő, említett vöröskői várhoz tartozó, Cseszte vagy Schadmanstorff nevezetű falujában létező elagottak házát vagy szegények kórházát megalapítani és azonfelül az iskolát javadalommal ellátni és felállítani és annak szükséges fenntartásáról és jövedelméről gondoskodni és a fentemlített vöröskői várához tartozó, ugyancsak nevezett Pozsony vármegyében fekvő és nemrégben újonnan alapított három falujának t.i. Szent István, Szent János és Szent Joachim falvának kilencedét, hegyi jogát és a tizedét ráfordítani és rendelkezésre bocsátani elhatározta és ezt meg is állapította.”<sup>43</sup> Az uralkodó az iskola fennállása zavartalanságának biztosítása végett, megtiltja az esztergomi érseknek, hogy a három falutól tizedet vagy bármilyen más terhet szedjen, cserébe rendelkezik arról, hogy Pálffy Miklós, illetve örökösei tartoznak az esztergomi érseknek évente, Szent György vértanú ünnepén tizenhat magyar forintot fizetni. Az uralkodó előírja oklevelében azt is, hogy Pálffy Miklós „a katolikus vallást pedig ápolni és védeni, a papokat, kántortanítókat és egyéb katolikus tanítókat támogatni és segíyezni köteles, bármiféle eretnekeket vagy sektárhoz tartozókat odabocsájtani tilos, az ősi és szent katolikus hitben folytonosan megmaradni tartozik, és mindezeket örökösei és összes utódai is tartoznak megtartani.” Ha pedig Pálffy Miklós vagy örökösei egyszer a katolikus hitet elhagynák és az alapított iskolát és szegényházat hagynák elveszni, elveszítik örökre az uralkodó kegyeit is.<sup>44</sup>

Ugyancsak a Pálffy család levéltárából származik egy másik forrás is, Illésházy István nádor özvegyének, Pálffy Katalinnak az 1612-ben kelt végrendelete, amelyben unokaöcsének, Illésházy Gáspárnak hagyja meg, hogy az Illésházy István nádor által elkezdett iskolát fejezze be és annak biztosítson jövedelmet is: „A minemű iskolát szegény uram Bánban fel akart építeni és állatni, melyet sok gondjai, dolgai és betegeskedése miatt tellyességgel el nem végezhetett, jóllehet hogy a magistert szegény uram meghozatta volt Vitembergábúl és a mellett mind a collega, mind a cantor meg volt még éltében, csakhogy az iskolához való jövedelmet, és ezeknek való fizetéseket még szintén el nem rendelhetette volt, hanem annak utánna én rendeltem el: azért tartozzék ezeket Illésházi Caspár is megtartani, a kiért az Isten is jót ad neki. És én is ezen kívül,

---

<sup>42</sup> 1462. évi 3. tc. Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=46200003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D4> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.19.]

<sup>43</sup> ÖStA HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma IV. Lad. 5. Fasc. 2. Nr. 2. – A latin eredetiről KUTASSY JÁNOS vál. győri püspök által készített, a családi hitbizományi levéltár őre által 1926-ban hitelesített magyar nyelvű fordítás ugyanezen szám alatt megtalálható.

<sup>44</sup> ÖStA HHSTA. F.A. PÁLFFY Arma IV. Lad. 5. Fasc. 2. Nr. 2.

*a mint fellyül is megirtam hagyok a báni iskolára ezer forintot, akit interessére adjanak bizonyos helyre, és a jövedelmét az iskolára költsék.*"<sup>45</sup>

Akad azonban olyan rendelkezés is, amely közvetlenül a szegények számára rendelt meghatározott pénzösszeget szétosztani: „Az huszon eöt forintya aplicáltassék az Sz. Egyház szükségére Pozsonyi, Győri, és Boldog Asszonyi Franciscanusokk száz száz forintot, kiért miséket tartozzanak lelkemért mondani, házi és kolduló szegények közé osszanak florenos 200.” – írja végrendeletében Zichy István, 1687-ben.<sup>46</sup>

A kegyes alapítványok feletti királyi felügyeletet első ízben az 1715. évi 74. tc. rendelte el.<sup>47</sup> Az 1723. évi 70. tc. a kegyes alapítványok működésének ellenőrzésére a Helytartótanácsot jogosította fel.<sup>48</sup> A törvények maguk is nevesítenek Szirmay, Hrabovszky és később Lövenburg alapítványokat. Ez utóbbi alapítványi támogatás a Budapesti Piarista Kollégium javára ment.<sup>49</sup>

Eltérő némileg a helyzet a városokban, ahol a családok sem olyan népeseek, mint a városon kívüli közösségek esetében, és sok az egyedülálló beköltöző férfi is, aki letelepedési és családalapítási céllal érkezik a városokba. A családi közösségek viszonylag szűk személyi köre miatt, a városokban az egyéb összetartozási, szolidaritási közösségek is felértékelődtek, így pl. a polgárok közössége, a céh, a gyülekezet, vagy a szomszédság szerepe. Bár ezek kutatása források hiányában meglehetősen nehéz, Géra Eleonóra a budai polgárok viszonyairól írt könyvében a fennmaradt forrásokat elemezve, bemutatja a városi közösségek működését, amelyből képet kaphatunk a város közösségmegtartó erejéről.<sup>50</sup>

## **II. A társadalmi gondoskodás változásai 1848-at követően**

Ami az állami szerepvállaláson kívülálló, az által nem érintett társadalmi gondoskodást illette, maradt minden a korábban megszokottak szerint.

Az egyénről továbbra is elsősorban a családja, illetve hozzátartozói voltak kötelesek gondoskodni. Az ösiség és az úrbériség eltörlése azonban kihatott a gyámsági jog alakulására is, mert miután a családnak a vagyona vonatkozó igényérvényesítési lehetősége lekorlátozódott az ösiség felszámolásával, a gyámi teendők ellátásában sem voltak a rokonok lelkesek. Hasonló volt a helyzet a volt jobbágy gyermekek gyámsága esetében, mert felettük megszűnt a korábban létező földesúri hatóság. A helyzet rendezését, csakúgy, mint minden más magánjogi intézmény esetében, az új polgári törvénykönyvtől várta a törvényhozás, amely azonban, mint a történelemből ismeretes, nem készült el a szabadságharc bukásáig. Így a gyámsági jog rendezése is az osztrák neoabszolutista kormányzatra maradt, amely előbb rendeleti úton, majd az OPTK bevezetésével oldotta meg azt. Az osztrák jogszabályok a

---

<sup>45</sup> ÖStA HHStA F. A. Pálffy Arma I. Lad. 9. Fasc. 4. Nr. 22. illetve Merényi Lajos: Illésházy István és Pálffy Kata végrendelete. In: *Történelmi Tár* 1897, pp. 749-767.

<sup>46</sup> MNL OL F.A. Zichy Arma 135. Fasc. 175. pp. 162-164.

<sup>47</sup> „S az efféle, akár benn, akár az országon kívül, az egyházi vagy világi ifjuság számára bárki részéről alapított papnevelő, meg tápintézetek és collegiumokra való felügyelést akkor, a mikor szükségesnek mutatkozik, valamint a számadások bevétele mellett, annak megvizsgálását, hogy vajjon az alapítványnak eleget tesznek-e, Ő királyi sz. felsége, apostoli tisztéhez képest s legfőbb hatalmánál fogva, magának tartja fenn.” Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=71500074.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D23> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.19.]

<sup>48</sup> Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=72300070.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D24> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.19.]

<sup>49</sup> Takáts Sándor: *A főváros alapította Budapesti Piarista Kollégium története*. Budapest, Hornyánszky Viktor 1895., 118.

<sup>50</sup> Géra Eleonóra: *Házasság Budán*. Budapest, MTA BTK, 2019., 180-186.

gyámügyet állami feladatnak tekintették és ha tiszteletben tartották is az örökhatározó végrendeleti gyámrendelését, vagy a törvényes gyámok személyét, működésüket gyámhatósági engedélyhez és szoros felügyelethez kötötték. A gyámhatósági teendőket pedig 1854-ig a járásbírók, 1854 után pedig a főszolgabírói hivatalok intézték járási szinten.<sup>51</sup> A gyámoltak ingatlanvagyonában eszközölt bármilyen változtatást pedig 1855-től kezdődően ingatlannyilvántartási bejegyzéshez kötötte a jogszabály.

Az Októberi Diploma és az Országbírói Értekezlet nyomán visszaállított, 1848 előtti, tradicionális magyar jogrendszer visszahozta a rendiség idején érvényben lévő gyámsági jogi szabályozást is, annak ellenére, hogy az a hatályon kívül helyezett osztrák jogszabályokhoz képest jóval maradibb volt.<sup>52</sup>

Az árvaügy törvényi szabályozására csak a törvényhozást és a nemzeti szuverenitást visszaállító dualizmus időszakában kerülhetett sor. A dualizmus átfogó gyámsági törvénye az 1878. január 15-én hatályba lépő, 1877. évi 20. tc. lett.<sup>53</sup> Az 1877. évi törvény rendelkezéseit a gondnokságra vonatkozóan, a későbbiek során, az 1885. évi 6. tc. módosította.<sup>54</sup> Mindkét törvény a gyámságot és a gondnokságot állami ügynek tekintette, amely a közigazgatás szakhatósága, az árvaszék felügyelete alá tartozik. A gyám a gyámi megbízatását csak gyámhatósági intézkedés következtében kezdhette meg, így tulajdonképpen minden gyám rendelt gyámnak volt tekintendő innentől kezdve. Az anya, mint a gyermek természetes gyámja, illetve az atya által megnevezett gyám, a gyámhatósági döntés előtt, csak ideiglenesen tehetett az árva érdekében intézkedést, azért, mert a gyámsági jog is az atya halálával *ipso iure* keletkezik ilyen esetekben az anya részére, vagy az atya által végrendeletileg megnevezett gyámra, ha tudott az ő személye.

Nem volt érvényes az atya gyámrendelése abban az esetben, ha alkalmatlan személyt jelölt gyámnak, ilyen esetekben a gyámhatóság az atya akaratát mellőzte és új gyámot rendelt. Ha az apa nem jelölt ki gyámot, a törvény értelmében a gyámságot az anya viselte a kiskorú gyermekei felett. Új rendelkezés a korábbiakhoz képest az, hogy az anya lesz a gyermekek gyámja abban az esetben is, ha az apától korábban elvált és ő már esetleg új házasságra is lépett.

Ha az anya a gyámi teendőket ellátni nem tudta, a szülői felmenők lettek a gyámok, az ő hiányukban pedig a gyermek oldalági rokonai ízközelség szerint. Ha a gyám a gyámi kötelezettségeket ellátni nem kívánja, a gyámhatósági határozat kézhezvételétől számított nyolc napon belül kellett a teendők alóli felmentésért folyamodjon, az okok megjelölésével. A gyámhatóság nem volt köteles a gyámot felmenteni a gyámi kötelezettségek gyakorlása alól. A gyámi tisztség gyakorlásáért a törvény értelmében díj járt, mégpedig a gyámolt vagyona tiszta jövedelmének az 5%-a. Ha a gyámoltnak nem volt vagyona, a gyám nem volt köteles a gyermeket saját vagyona terhére eltartani, ilyen esetekben a gyermekek eltartásába a rokonokat be kellett vonni.<sup>55</sup>

A gyámi teendők gyakorlásáról a gyám évente tartozik a gyámhatóság felé kimutatást benyújtani. A kiskorú vagyonában eszközölt változtatásokhoz is előzetes gyámhatósági engedélyre volt szükség, addig az ingatlannyilvántartási változásbejegyzésre sem kerülhetett sor. A gyermekek nevelésének költségeiről a gyám a gyámhatóság felé évente kimutatást

---

<sup>51</sup> Degré (1977) i.m. 107-109.

<sup>52</sup> Uo. 111.

<sup>53</sup> Elérhető itt:

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87700020.TV&targetdate=&printTitle=1877.+%C3%A9vi+XX.+t%C3%B6rv%C3%A9nyek&referer=1000ev> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.]

<sup>54</sup>Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezet-ev-torveny?docid=88500006.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D32> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.]

<sup>55</sup> Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. III. kötet. Budapest, Pallas, 1900, 801-808.

készített és a gyámhatóság határozott a költségek megtérítése felől. A gyám a gyámság végeztével is elszámolási kötelezettséggel tartozik.

Az 1877. évi gyámsági törvény 90. §-a azt is előírta a gyámoknak, hogy a kiskorút vallásos, erkölcsös nevelésben részesítsék, hogy felnövekedvén a haza hasznos polgárává váljanak. A gyám gyámolt ellen elkövetett bűncselekményeit az 1878. évi 5. tc. szabályozta.<sup>56</sup>

A polgári átalakulás változást idézett elő a házastársak egymás iránti vagyoni kötelezettségeiben is. Bár a tradicionális jogban megismert házassági vagyoni jogi intézmények többsége 1848 után is fennmaradt, a leánynegyed és a hajadoni jog intézménye, amely az ősi vagyont terhelte megszűnt. Új elemként megjelent viszont a házassági vagyoni jogban, a leszármazók hiánya esetén, a túlélő házastárs öröklése (amelyet az ági örökléssel lehetett korrigálni vagy megakadályozni), illetve a házasság felbontása esetére járó tartási kötelezettség is.<sup>57</sup>

Általánosan elterjedt volt az is, hogy a házastársak az egymás közötti vagyoni viszonyukat házassági vagyoni szerződésben szabályozták, így a joggyakorlatról az egyes szerződések vizsgálatával és a bírósági gyakorlat ismeretében kaphatunk részletes képet. A 19. századi társadalmi és jogi változásokat követve, a házassági vagyoni szerződést a magánjogi kodifikáció során is megkísérelték átfogó szabályozás alá vonni, ám mivel a kodifikáció nem vezetett eredményre 1959-ig, az Mtj. szabályai csak szokásjogi úton mentek át a gyakorlatba és mire a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi 4. tv. megszületett, az 1952. évi III. tv. már megtiltotta a házassági vagyoni szerződések megkötését, így arra 1952 és 1986 között nem is volt egyáltalán lehetőség.<sup>58</sup>

Az Mtj. már nemcsak a házastársi tartás, hanem a harmadik személyekkel kötött tartási és életjáradéki szerződéseket is ismerte és részletesen szabályozta.<sup>59</sup>

A társadalmi gondoskodás és a szociális ellátás aktív szereplői maradtak továbbra is az egyházak, de az egyre inkább elszegényedő néprétegek kapcsán meg kell említeni az olyan önellátó segélyező szervezeteket is, mint amilyen az 1898-ban létrejött Hangya Országos Fogyasztási és Értékesítési Szövetkezet volt, amelynek tevékenysége különösen a két világháború közötti gazdasági válság időszakában értékelődött fel. Ugyancsak itt említendő

---

<sup>56</sup> Így a gyámolt sérelmére elkövetett erőszakos közöszlést a törvény 235. §-a, a csábítás büntetettét a 247. §-a, a hűtlen kezelést vagy jogtalan elszájtítást a 361. és 369. §§-ok. A gyám elleni büntetőeljárás minden esetben hivatalból indítandó meg.

<sup>57</sup> A nőtartás kapcsán lásd Herger Csabáné: *A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Passau, Schenk Verlag, 2017, 175-187.; illetve Koncz Ibolya Katalin: A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországon. In: *Miskolci Jogi Szemle* 2013/2. Elérhető itt: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6847557> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.]

<sup>58</sup> Magyarország magánjogi törvénykönyve: a M. Kir. Igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Közzéteszi a M. Kir. Igazságügyminisztérium. 30–49., illetve Homoki-Nagy Mária: A tartási szerződés történeti alapjai. In: Hajdu József (szerk.): *Ünnepi Kötet Dr. Czucz Otto egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, SZTE. 2016, 239–241.

<sup>59</sup> MTJ. kilencedik cím: Ellátási és életjáradéki szerződés. 1469-1480. §§. Elérhető itt: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92800000.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D52> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.] A témáról bővebben lásd: Papp Tekla: Variációk alimentációs kötelmekre. In: *Pro Publico Bono* 2023./1. 118-135. Elérhető itt: [http://real.mtak.hu/163664/1/07\\_papp\\_118-135\\_WEB-PPB\\_2023\\_1.pdf](http://real.mtak.hu/163664/1/07_papp_118-135_WEB-PPB_2023_1.pdf) [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.]

még meg a szegényügy megjelenése és szabályozása is a dualizmus időszakában, amelyre jelen tanulmány keretei között csak utalni tudunk.<sup>60</sup>

### **III. Állami szerepvállalás a gondoskodásban 1848 után Magyarországon**

Az államot az alattvalók sorsa, a felvilágosult abszolutizmus korában kezdte el olyan mértékben érdekelni, hogy jobbító törekvéseiknek hangot is adva, törvényi vagy rendeleti szinten beavatkozzanak az állampolgárok életébe. Az állami intézkedések azonban nem terjedtek addig, hogy társadalmi szinten átfogó szociális hálót alakítson ki az állam, aktív szerepet vállalva a társadalom tagjairól való gondoskodásban, hanem az intézkedések megrekedtek olyan közigazgatási feladatok meghatározásának szintjén, mint a közegészségügyi és a népoktatási előírások.<sup>61</sup>

Az 1848. évi áprilisi törvényekkel megvalósított reformok, az ősiség és az úrbériség eltörlése, a rendiség felszámolása, amellet, hogy kétségtelenül haladó, európai szemléletű reformok voltak, a mindennapok szintjén azért legalább annyi nehézséget is okoztak, mint üdvöt. Gondoljunk itt arra, hogy bár az úrbériség eltörlésének kimondása időszerű volt 1848-ban, ám az eltörlés deklarálásán túl a törvényhozás nem tervezett azzal, hogy milyen problémák fognak felmerülni az immár szabad tulajdonnal bíró volt jobbágyság körében, akik nem rendelkeznek a föld megműveléséhez szükséges tőkével, vagy a földesurak esetében, akik kénytelené válnak a földjeik megműveléséért ezután napszámosaiknak díjat fizetni. A probléma megoldása a szabadságharc leverését követően a neoabszolutista kormányzatra maradt. Így az osztrák kormányzatnak kellett az új földtulajdonosokat segélyező, földhitelezéssel foglalkozó intézményi hátteret is létrehozni Magyarországon. Egy jól működő földhitelezési rendszer ötlete már a reformkori országgyűléseken is felmerült, ám az ötlet az ingatlannyilvántartás hiánya miatt nem tudott megvalósulni, ugyanis ez nagymértékben gátolta volna az ingatlanok forgalmának biztonságát abban az esetben is, ha az olyan zavaró tényezők, mint az ősiség és az úrbériség kötött tulajdonjogi viszonyai nem álltak volna fenn.<sup>62</sup>

A földhitelezési viták még a szabadságharc leverését követően is folytatódtak a napilapok hasábjain, míg az Országos Gazdasági Egyesület 1858. július 10-én tartott ülésén Mailáth György elő nem állt egy földhitelezési intézet felállításának a tervével. Az ülésen Lónyay Menyhért és Csengery Antal kaptak megbízást arra, hogy dolgozzanak ki részletes javaslatot és terjesszék fel azt a helytartó, Albrecht főherceg számára. Az 1860-ra elkészített javaslat célja egy olyan intézet létrehozása volt, amely kedvező feltételekkel, járadék formájában nyújtott, alacsony kamatozású kölcsönöket földtulajdonosok számára azzal a kikötéssel, hogy a földtulajdonosok, tőkéjüket is ott helyezik takarékbba kamatozó betétként a későbbiekben. Az intézet a tőkéjének gyarapítása céljából pénzügyi tevékenységet is végezhetett. Az alapításhoz egymillió forint tőkére volt szükség, amelyhez az uralkodó ötszázezer forint induló tőkét biztosított. Így nyithatta meg 1863. július 1-jén az első földhitelezési intézet a kapuit Magyarországon, Dessewffy

---

<sup>60</sup> Szépvölgyi Enikő: Szegényügy a dualizmusban. In: Széchenyi, István Egyetem (szerk.): *Új Nemzeti Kiválóság Program 2019/2020 Tanulmánykötet*. Győr, Magyarország, Széchenyi István Egyetem, 2020., 153-161.

<sup>61</sup> Az oktatásügyről szóló Ratio Educationist, illetve a Helytartótanácscon keresztül rendeleti szinten kiadott olyan, a közegészségügy javítását célzó szabályokat, mint pl. a hatósági bába tisztség létesítése értünk alatta. Bár ezek nem szociális jellegű intézkedések, mégis meg kell említenünk őket, mint a felvilágosult uralkodó által a nép életkörülményeinek javítását célzó első intézkedéseket, ahol az uralkodó a népjobbítás szándékával először avatkozott be szabályozási úton a társadalmi életviszonyokba.

<sup>62</sup> Mennyey, Géza: *A földhitelezés történelmi kifejlődése*. I. kötet. Budapest, Darányi Ignác Agrártudományos társaság, 1940, 240-256.



Emil gróf elnöklete alatt.<sup>63</sup> A földhitelintézet számos nehézséggel szembesült indulásakor, az Osztrák Nemzeti Bank ugyanis befagyasztotta Magyarországon a kölcsönök folyósítását és az osztrák napilapok is hosszú hasábkon keresztül igyekeztek rombolni a magyar földhitelintézetbe vetett bizalmat.<sup>64</sup> Mindezt még az is tetézte, hogy 1863 során a magyar mezőgazdasági termelést előbb a fagy, majd a szárazság is megviselte. A földhitelintézet nem bizonyult elegendőnek a teljes finanszírozáshoz, ezért 1879. augusztus 31-én újabb hitelintézet, a kisbirtokosok országos földhitelintézete is megalakult, amely kisbirtokosok számára nyújtott háromszáz és hatezer forint közötti összegű jelzáloghiteleket. Az újabb földhitelintézet működését az 1879. évi 39. törvénycikk szabályozta.<sup>65</sup> A két földhitelintézet egyesüléséből jött létre később a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége 1911-ben. Az említett földhitelintézeteknek speciális helyzetük volt, mert adó- és illetékkedvezményrel bonyolíthaták tevékenységüket, nem úgy, mint a velük párhuzamosan alapított egyes magánhitelintézetek.<sup>66</sup>

Az állami beavatkozás azonban itt még nem érhetett véget, a kiegyezést követően szükség volt olyan törvények elfogadására is, amelyek a kamatmaximumot meghatározták, illetve az uzsorakölcsönök folyósítását büntetni rendelték.<sup>67</sup>

Az első világháború után a földhitelezési rendszer teljesen összeomlott a háborút követő infláció és a nemzeti valuta elértéktelenedése következtében. Az igazi krízist azonban az 1928. évi 12. tc. jelentette a földhitelezés számára, amely a kamatozó betétek ártértékelésekor előírta a pénzromlással okozott változó követelmények méltányos figyelembevételét a tartozások összegének megállapításánál, hátrányt okozva a megtakarítással és kintlévőségekkel rendelkező hitelezők számára. Így az állam ismételen köteles volt beavatkozni a földhitelezésbe. Az 1936. évi 14. tc.-kel ezért létrehozta az Országos Földhitelintézetet, amely egyesítette a korábban már létező földhitelintézeteket és az állam vált az új földhitelintézet legfőbb részvényesévé.<sup>68</sup> Az Országos Földhitelintézet működése felett a pénzügyminiszter és a mezőgazdasági miniszter gyakorolt felügyeletet, képviselőiket delegálták a földhitelintézet igazgatótanácsába, míg a földhitelintézet elnökét és két alelnökét az államfő nevezte ki. Az Országos Földhitelintézet hosszútávú mezőgazdasági beruházás céljára nyújtott

---

<sup>63</sup> Mennyey (1940) i.m. 258-260.; Bernát István: *A magyar földbirtok tehermentesítése*. Budapest, Kilián Frigyes egyetemi könyvtáros bizománya. 1905., 29-30; Matlekovits Sándor: *A földbirtok. A nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve. Különös tekintettel Magyarország törvényhozására*. Pest, Kugler Adolf, 1865, 174-175. A hitelbank szervezeti felépítése igazgatótanácsból, felügyelőbizottságból és közgyűlésből állt, utóbbiban minden alapítótag közvetlenül vagy közvetve képviseleti joggal rendelkezett (a közgyűlésben a képviselet formája a banktól felvett kölcsön összegétől függött, amennyiben a tagok 50.000 forintnál nagyobb összegű kölcsönt vettek fel, az adósok jogosultak voltak személyesen jelen lenni a közgyűlésben, ha együttesen vettek fel legalább 250.000 forint kölcsönt, akkor képviselőt küldhettek a közgyűlésbe). A földhitelintézetnek voltak vidéki fiókjai is, de ezek csak vagyonbecsléssel és a kölcsönkérelmek befogadásával és továbbításával foglalkoztak, tényleges folyósítással nem.

<sup>64</sup> Mennyey (1940) i.m. 260.

<sup>65</sup> Mennyey (1940) i.m. 262-264.; Bernát (1905) i.m. 34.

<sup>66</sup> Mennyey (1940) i.m. 256.

<sup>67</sup> Az 1877. évi 8. törvénycikk évi 8%-ban rögzítette a kölcsönök kamatát, míg az 1883. évi 25. tc. elrendelte, hogy azok, akik kölcsönök nyújtásakor az éves 8% kamatnál nagyobb kamatot kötnek ki, egytől hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel és száztól kétezer forintig terjedő pénzbírsággal büntetendők.

<sup>68</sup> Mennyey Géza: *A földhitel. II. kötet. Szerkezete és szervezete*. Budapest, Darányi Ignác Agrártudományos Társaság. 1943., 255.

jelzáloghitelekkel foglalkozott, valamint jogosult volt arra is, hogy a nem fizető adósokkal szemben bírósági közreműködés nélkül, azonnali végrehajtást kérjen.<sup>69</sup>

Ez a földhitelrendszer egészen a második világháború végéig létezett Magyarországon, ám az államosításokkal együtt jelentőségét veszítette.

A kedvezményes hiteleken felül az állam szociális gondoskodási kísérletei között említhetjük meg a többszöri, olykor sikertelen földosztási törekvéseket is.

## Összegzés

A korábban leírtak fényében tehát egyértelmű, hogy a második világháborút megelőző időszakban Magyarországon az állam, hacsak megtehetette, nem avatkozott bele a társadalmi viszonyokba és a társadalom tagjainak egymás iránti felelősségét leginkább az egyént körülvevő családra, illetve másodsorban az egyénnek otthont adó környezetre, falura, városra, uradalomra, egyházra telepítette. Az állami szerepvállalás csak a gazdasági válságok és a két világháború okozta krízisek közepette vált szükségessé, hiszen addig a család és a társadalom a mikromenedzsment szintjén jól boldogult a feladattal. Így visszautalva a tanulmány elején feltett kérdésre, értékítélet nélkül, mindössze a tényeket figyelembe véve, megállapíthatjuk azt is, hogy a szociális törvény legújabb a módosításával az állam tulajdonképpen a történelmi múltunk példájához tért vissza, amikor a szociális gondoskodási kötelezettséget elsősorban az egyénre és családjára, másodsorban az önkormányzatra, legvégül, pedig az államra telepítette.

## Felhasznált irodalom

Lengyel, Tünde: A kora újkori női műveltség problémái – elvárások, határok és lehetőségek. In: Sipos, Balázs – Krász, Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 21-33.

Andorka, Rudolf: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Osiris, 2000.

Ariés, Philippe: A gyermek és a családi élet az ancien régime korában. (ford.: Szapor Judit) In: Ariés, Philippe: *Gyermek, család, halál. Tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 1987.

Béli Gábor: *Magyar jogtörténet – a tradicionális jog*. Pécs-Budapest, Dialóg Campus, 2000.

Béli Gábor: Undertaking of a Guarantee towards Contractin Party in the Traditional Hungarian Law. In: Béli Gábor – Duchonová Diana – Fundárková Anna – Kajtár István – Peres Zsuzsanna (ed.): *Institutions of Legal History with special regard to Legal Culture and History*. Pécs-Bratislava, PTE ÁJK – Slovak Academy of Sciences, Institute of History, 2011., 47-66.

Benda Borbála – Várkonyi Gábor (szerk.): *Rákóczi Erzsébet levelei férjéhez. 1672-1707*. Budapest, Osiris, 2001.

Bernát István: *A magyar földbirtok tehermentesítése*. Budapest, Kilián Frigyes egyetemi könyvtár, 1905.

---

<sup>69</sup> 1936. évi 14. tc. Elérhető itt:

<https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=93600014.TV&targetdate=&printTitle=1936.+%C3%A9vi+XIV.+t%C3%B6rv%C3%A9nyek&referer=1000ev> [Hozzáférés időpontja: 2023. 11.21.]

Cséby Géza: *Gróf Festetics György helye a magyar művelődéstörténetben, különös tekintettel a Magyar Minerva könyvsorozatra és a Helikoni Ünnepekre*. Doktori értekezés (kézirat), Szeged, 2013. Elérhető itt: <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/2060/1/Cseby%20Geza%20Grof%20Festetics%20Gyorgy%20helye%20a%20magyar%20muvelodestortenetben1.pdf>

Degré Alajos: *A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig*. Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogi Történeti Tanszék, 1977.

Dualszky, János: Révay László, Révay Márton és Esterházy Zsófia fiok naplójából, 1600-1655. In: *Történelmi Tár* 1857/3., 247 – 254.

Duchonová, Diana: Női családi szerepek: menyasszony, feleség, anya. A női kommunikáció szinterei a nemesi családokban. In: Sipos, Balázs – Krász, Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 47-58.

Erdélyi Aladár: *Régi magyar családi hitbizományok története és joga (1542-1852)*, Budapest, Unió, 1912.

Erdélyi, Gabriella (szerk.): *Érzelmek és mostohák - Mozaikcsaládok a régi Magyarországon (1500-1850)*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019.

Fazekas, István: Batthyány I. Ádám és gyermekei. In: Péter, Katalin (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest, MTA TTI, 1996, 91-113.

Fazekas, István: *Katolische Adelige jenseits der Theiß. Ein Beitrag zur ungarischen Adelsgeschichte zwischen 1550 und 1640*. In: Keller, Katrin – Mat’ a, Petr – Scheutz, Martin (eds.): *Adel und Religion in der frühneuzeitlichen Habsburgermonarchie*. Wien, Böhlau, 2017, 43-61.;

Fundárková, Anna: Fugger Mária, a „győri hős”, Pálffy Miklós felesége és özvegye. Sipos, Balázs – Krász, Lilla (szerk.): *A női kommunikáció kultúrtörténete*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019, 34-46,

Géra Eleonóra: *Házasság Budán*. Budapest, MTA BTK, 2019.

Györffy György: *István király és műve*. Budapest, Gondolat, 1977.

Herger Csabáné: *A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Passau, Schenk Verlag, 2017.

Holub József: *Néhány kérdés a leányegyed köréből*. Budapest, Pápai Főiskolai Nyomda, 1936.

Holub, József: *Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”*. Budapest, Athenaeum, 1922.

Homoki-Nagy Mária: A tartási szerződés történeti alapjai. In: Hajdu József (szerk.): *Ünnepi Kötet Dr. Czucz Otto egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, SZTE. 2016, 239–241.

Horváth József: Az 1848 előtti Győr megyei falusi árvairatok jogtörténeti forrásértékéről. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai. I. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia. Szekszárd, 2017. szeptember 28-29.* Jogi Kultúrtörténeti, jogi Néprajzi Kiskönyvtár 7. Szekszárd, PTE, 2018. 143-158.

Horváth József: Az 1848 előtti győri árvairatok (Acta Orphanalia) jogtörténeti forrásértékéről. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *Kultúra és tudományköziség a jogi néprajz és a jogi kultúrtörténet metszetében. A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016.*

augusztus 22-27.) *Jogi néprajz, jogi kultúrtörténet szimpózium előadásai*. Jogi Kultúrtörténeti, Jogi Néprajzi Kiskönyvtár 4., Szekszárd, PTE, 2018. 111-127.

Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*, Budapest, MTA, 1900.

Khavanova, Olga: Official Policies and Parental Strategies of Educating Hungarian Noblemen in the Age of Maria Theresia. In: Cerman, Ivo –Velek, Luboš (Hg.): *Adelige Ausbildung. Die Herausforderung der Aufklärung und die Folgen*. München, Martin Meidenbauer, 2006, 95-115.;

Kolosvári, Sándor – Óvári, Kelemen (szerk.): *Werbőczy István Hármaskönyve*. Magyar Törvénytár. Budapest, Franklin-társulat, 1897.

Komáromy András: A gróf Festetics család hitbizományai. Tolnai Festetics Kristóf végrendelete 1765. szeptember 20. In: *Történelmi Tár* 1906/54., 563-582.

Koncz Ibolya Katalin: A magyar magánjog speciális területe, avagy a nőtartás jogtörténeti aspektusai a polgári korszak Magyarországn. In: *Miskolci Jogi Szemle* 2013/2. Elérhető itt: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6847557>

Kökényesi, Zsolt: *Nemesi oktatás és elitképzés a kora újkori Magyar Királyságban*. Budapest, L'Harmattan, 2022.;

Krász Lilla: A női kommunikáció strukturái a bábaság intézményének a 18. századi átalakulásában. In: *Századok* 2019/2., 291-312.

Krász Lilla: *Születés és anyaság a régi Magyarországon 16. század – 20. század eleje*, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2023.

Léderer Emma (szerk.): *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához I. rész 1000-tól 1526-ig*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1964.

Magyarország magánjogi törvénykönyve: a M. Kir. Igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Közzéteszi a M. Kir. Igazságügyminisztérium.

Márkus Dezső (szerk.): *Magyar jogi lexikon*. III. kötet. Budapest, Pallas, 1900.

Matlekovits Sándor: *A földbirtok. A nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint rendezve. Különös tekintettel Magyarország törvényhozására*. Pest, Kugler Adolf, 1865.

Mennyey Géza: *A földhitel. Történelmi kifejlődése*. I. kötet. Budapest, Darányi Ignác Agrártudományos társaság, 1940.

Mennyey Géza: *A földhitel. II. kötet. Szerkezete és szervezete*. Budapest, Darányi Ignác Agrártudományos Társaság. 1943.

Merényi Lajos: Illésházy István és Pálffy Kata végrendelete. In: *Történelmi Tár* 1897, pp. 749-767.

Papp Tekla: Variációk alimentációs kötelmekre. In: *Pro Publico Bono* 2023./1. 118-135. Elérhető itt: [http://real.mtak.hu/163664/1/07\\_papp\\_118-135\\_WEB-PPB\\_2023\\_1.pdf](http://real.mtak.hu/163664/1/07_papp_118-135_WEB-PPB_2023_1.pdf)

Peres Zsuzsanna: „Isten megálgyon édes atyámfia” In: Máthé Gábor – Révész T. Mihály – Gosztonyi Gergely. (szerk.): *Jogtörténeti parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2013, 294-300.

Peres Zsuzsanna: *A családi hitbizományok megjelenése Magyarországon*, Pécs, Publikon, 2014.

PERES Zsuzsanna: Franziska Khuen von Belasy, egy nádor „asszonya”. In: Kis Norbert - Peres Zsuzsanna. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára*. Budapest, Dialóg-Campus, 2017, 315-324.

Peres Zsuzsanna: Hitbérkikötések a magyar főúri családok körében a Werbőczy utáni időszakban. In: Nagy Janka Teodóra (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai. I.-II.* Szekszárd, PTE Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, 2018, 281-300.

Peres Zsuzsanna: Az özvegyek jogai a korajkori Magyar Királyságban. In: Nagy Gábor - Sárosi Pál – Tringli István -Viskolcz Noémi (szerk.): *Társadalom és jog a közép- és kora újkori Magyarországon. Jogtörténeti Tanulmányok. Miskolci Tanulmányok 2.* Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021, 101-110.

Péter, Katalin: A gyermekek első tíz esztendeje. In: Péter, Katalin (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest, MTA TTI, 1996, 15-50.

Péter, Katalin: *Házasság a régi Magyarországon. 16-17. század*. Budapest, L'Harmattan, 2008.

Radványszky Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. I. kötet, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1896.

Sikora, Michael: *Der Adel in der Frühen Neuzeit*. Darmstadt, WBG, 2009.

Szépvolgyi Enikő: Szegényügy a dualizmusban. In: Széchenyi, István Egyetem (szerk.): *Új Nemzeti Kiválóság Program 2019/2020 Tanulmánykötet*. Győr, Magyarország, Széchenyi István Egyetem, 2020., 153-161.

Takáts Sándor: *A főváros alapította Budapesti Piarista Kollégium története*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1895.

Toma, Katalin: Nádasdy István európai tanulmányútja: a Kavalierstour alkalmazása a magyar főúri nevelési gyakorlatban. In: G. Etényi, Nóra – Horn Ildikó (szerk.): *Idővel paloták ... Magyar udvari kultúra a 16-17. században*. Budapest, Balassi, 2005, 192-214;

Viskolcz Noémi: *Az öntörvényű palatinusné: Thököly Éva (1659-1716)*, MTA doktori értekezés (kézirat), Budapest, 2023.

Wenzel Gusztáv: *Az 1848 előtti magyar magánjog tekintettel újabb átalakítására*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1885.

### Impresszum

Kiadó: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar  
Civilisztikai Tanszék

A kiadásért felel: Dr. Deli Gergely rektor

Cím: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.

Postacím: 1441 Budapest, Pf. 60.

E-mail: [asztalos.zsofia.agnes@uni-nke.hu](mailto:asztalos.zsofia.agnes@uni-nke.hu)

Weboldal: <https://antk.uni-nke.hu/tanszerek/civilisztikai-tanszek/opuscula-civilia/az-opuscula-civilia>

ISSN: 2560-2039 (online)

A szerkesztőbizottság elnöke: Vékás Lajos akadémikus

A szerkesztőbizottság tagjai: Fézer Tamás egyetemi tanár, Fuglinszky Ádám egyetemi tanár,  
Leszkoven László egyetemi docens, Papp Tekla egyetemi tanár  
Szerkesztőbizottság titkára: Muzsalyi Róbert, egyetemi adjunktus